

IZ ZGODOVINE NOB

SPOMINI NA DELO IN USTANOVITEV OF V MOSTAH

Dogodki ob zgodovinski prelomnici leta 1941, ki so tako usodno vplivali na nadaljni razvoj slovenskega in jugoslovanskega naroda, so — čeprav že odmaknjeni — še vedno živo prisotni v zavesti naših ljudi in v spominu aktivistov Osvobodilne fronte. Mnogo udeležencev teh zgodovinskih dogodkov žal ni več med nami; in vsako leto jih bo manj.

Eden znanih še živih aktivistov iz Most je tudi ANTON PERME z Zaloške ceste 76 a, ki je zelo vestno zbiral gradivo o delu OF v Mostah. V obliki spominov ga bomo objavili na straneh Naše skupnosti. Tovarišu Permetu greta vsa zahvala in priznanje za to, da njegova izvira in dragocena pričevanja ne bodo padla v pozabo.

Ob tej priložnosti pa uredništvo Naše skupnosti prosi vse bore in aktiviste NOB iz naše občine, da se v čim večjem številu včlanijo v klub aktivistov NOB, ki deluje pri občinski konferenci SZDL, in s svojimi zapisi za objavo v Naši skupnosti prispevajo svoj delež k ohranjenju tradicij NOB v moščanski občini. Obenem jih prosimo, da po možnosti pošljejo našemu uredništvu kakršnekoli dokumente iz NOB v naši občini (fotografije, sezname, brošurice itn.), ki bi jih prefotografirali in originale takoj vrnili.

SPOMIN NA USTANOVITEV IN DELO OF V MOSTAH

Vedno večja časovna oddaljenost nas loči od zgodovinskih dogodkov tako v Sloveniji kot v celotni Jugoslaviji, ki so se pričeli v aprilu leta 1941 in v katerih so častno sodelovali tudi Moste (vsaj pretežno del) so v tistem odločilnem času dokazale, da so proletarske in narodne zavredne.

Ko so fašisti in nacisti v aprilu leta 1941 okupirali Slovenijo in ostalo Jugoslavijo, ko je vlada strahopetno pobegnila v inozemstvo in ko je nečasno kapitulirala vojska stare Jugoslavije, je bilo treba pokazati, koliko narodnega ponosa imamo — ali pa postati klavni hlapec okupatorja.

Večina takratnih političnih strank, ki so imele slovenstvo do tedaj tako rekoč v zakupu, so pozabile, da so imeli fašisti zasedeno našo ozemlje do Logatca in celo Istro. Pozabili so, kaj so fašisti počeli z našimi ljudmi v dolgih 12 letih, da so preganili naš jezik iz šol in uradov, zapirali slovenske fante, če so si drznili zapeti v domači vasi ali vsaki gostilni slovensko pesem. Spravili so se celo na nagrobnike s slovenskimi napismi. Vzeli so preprosto na znanje, da je Hitler ob obisku v Mariboru javno zapovedal svojim oficirjem in civilnim oblastnikom: „Napravite mi to deželo nemško!“ Niso se upirali selitvam zavednih Slovencev in duhovnikov v Nemčijo in Srbijo. Vse to teh „zavednih“ Slovencev ni oviralo, da ne bi postali hlapci in pomagači oku-

patorja. Še državne uslužbenice so prisilili, da so se morali udeležiti sprejema fašistov pred vladno palačo v Ljubljani. Ban dr. Natlačen pa jih je šel pozdraviti celo na Vrhniko.

Toda tako brez ponosa so bili le vrhovi klerikalne stranke. Pretežni del naroda je imel drugačne pojme o časti in ponosu. Komunistična partija, ki je bila sicer maloštevilna in v ilegali, je s sekretarjem Titom na čelu pozvala vse narode Jugoslavije na odpor. In narodi so se odzvali. To je bila sicer pot žrtev in trpljenja, toda tudi pot ponosa.

Ta ali oni bo mogoče godrnjal ob teh vrsticah, češ to smo že nešteto krat slišali in nam je dobro poznano. Ne škoduje pa, če se večkrat spomnimo, posebno sedaj ob 30-letnici vstaje, na tisti veliki zgodovinski čas, na tisto prelomnico, ko se je tudi slovenski narod pričel zavedati, da ni rojen samo za hlapca, temveč da si mora svojo bodočnost sam oblikovati in ne čakati, da mu jo bodo oblikovali drugi.

V nekaj vrsticah bi želel obuditi spomine na začetke organizacije odpora v Mostah.

Ko je KP Slovenije povabila krščanske socialiste, napredne Sokole in kulturnike na skupni sestanek 27. 4. 1941 in je bila na tem sestanku ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda (ali kratko OF), je tudi KP v Mostah, ki je bila za tiste čase razmeroma močna (četudi v ilegali), pričela s pripravami za ustanovitev OF. V moščanski organizaciji so delovali že prekaljeni kasnejši vidnejši javni delavci Franc Leskovec, Tone Dolinšek, Angela Dovč-Ocpeck,

Viktor Stopar, Ivan Osenjak, Lojze Nusdorfer in drugi. Ob okupaciji je bil sekretar celice Ivan Osenjak, zaposlen v Kemični tovarni. Bil je zelo agilen, smel in neustrašen, z velikimi organizacijskimi sposobnostmi. (Policija ga je imela v evidenci kot nasprotnika režima in to evidenco izročila okupatorju. Kmalu po ustanovitvi OF v Mostah ga je aretirala in poslala v taborišče. Po kapitulaciji Italije se je pridružil partizanom, kjer je v prekomorski brigadi nekje v Bosni padel).

Krščanski socialisti niso bili posebno številni, toda dobro organizirani. Vodil jih je Tone Marinček z Zaloške 17. (Marinček je bil na Fužinah aretiran in poslan na Rab, kjer je umrl).

V Mostah je ob okupaciji delovalo močno telovadno društvo Sokol, ki je bilo takoj razpuščeno. Ob razpustu je stelo čez 250 članov. Že ob razkolu v Sokolu leta 1938 se je društvo priključilo levemu krilu Sokola pod vodstvom Lubej-Poljč, ki je bil proti prevelikemu vplivu kapitalistov. Zadnji starosta je bil Andrej Sturm iz Ribniške ulice. Lahko trdim, da je 95 % članstva kasneje delalo za OF.

Te organizacije je celica KP Moste povabila na sodelovanje.

V začetku julija leta 1941 je sklical sestanek v delavnici teatarskega mojstra Pavla Pavčiča na Zaloški s. št. 181. Udeležili so se ga:

— za KP: Ivan Osenjak, delavec v Kemični tovarni, Lojze Nusdorfer, uslužbenec v Saturnusu, Ivan Bratko, delegat okrožja OF;

— za krščanske socialiste: Tone Marinček, uslužbenec, Zaloška c. št. 17;

— za Sokola: Ludvik Jezeršek, trgoveški uslužbenec, Franc Židan, delavec v mestni klavnici, Nace Novak, železničar, Ribniška ul. št. 23, Pavel Pavčič, dijak, Zaloška c. št. 181, Boris Pavčič, dijak, Zaloška c. št. 181, Jernej Korenčan, pek, Bratov Rozmanov ulica, Dušan Zdravec, delavec, Poljska pot št. 54, Franc Batista, delavec, Proletarska ul. št. 12, Janez Rupnik, delavec v tovarni Lapajne, Martin Perme, finančni uslužbenec, Okiškega ulica št. 12.

Na tem sestanku je bila ustanovljena OF za Moste in rajonski odbor OF Moste, v katerega so bili izvoljeni: za predsednika Ivan Osenjak, za sekretarja Ivan Bratko, za člane: Lojze Nusdorfer, Ludvik Jezeršek, Jože Stopar, Dušan Zdravec, Franc Židan, Tone Marinček, Pavel Pavčič, Franc Batista in Martin Perme.

V izvršni odbor pa so bili izvoljeni: za KP Ivan Bratko, za krščanske socialiste Tone Marinček in za Sokola Martin Perme. Kmalu po tem sestanku je bila v takratni gostilni Prijatelj v se-

danji Partizanski ulici seja, kjer smo si razdelili delo.

Meje rajona so bile reka Sava zahodno od vasi Tomačevo, Tomačevska cesta, Savsaka cesta, Šmartinska cesta, Njegoševa ulica, Holzapflova ulica, Korytkova ulica, (bolnišnica je imela lastno organizacijo), most čez Ljubljano, za prisilno delavnico od tesarskega mojstra Kregerja, čez Povšetovo cesto na železniško progo do Hradeškega mostu, Hradeškega cesta proti vzhodu, Štepanja vas, Gmajna in Zg. in Sp. Hrušiča, Fužine, nato čez letališče in vzhodno od Novih Jarš do Save.

Območje rajona je bilo razdeljeno na 7 kvartov, in sicer:

1. Nove Jarše — Tomačevo,
2. Zelena jama,
3. Stari Vodmat vzhodno od Njegoševih ulice do dolenske železniške proge,
4. Novi Vodmat od proge Ob Železnici do Proletarske ulice,
5. Selo-Moste, vzhodno od Proletarske ulice,
6. Zg. in Sp. Kodeljevo,
7. Štepanja vas, Gmajna, Zg. in Sp. Hrušiča, Fužine.

Vsak kvart je imel svoj kvartni odbor.

Prva naloga rajonskega odbora je bila ustanavljanje kvartnih in uličnih odborov ter odborov po tovarnah. Največje število odborov v rajonu je bilo v juniju leta 1942, ko jih je bilo 98; njih število pa se je zelo spreminjalo, kakor so bili pač „delavni“ domači izdajalci in okupatorji. Sledili so številni vdori v naše organizacije, Člane odborov so trpali v zapore, iz teh pa v taborišča.

Odbori so imeli seje praviloma tedensko. Vsak odborik rajona je bil zadolžen za en kvartni odbor, vsak kvartni odborik pa za neko število uličnih odborov, katerih seje je moral posecati. Vabil za seje seveda niso pošiljali. Na vsaki seji so določili, kdaj in kje bo prihodnja seja.

Eden zelo težkih problemov je bil, kje naj bodo seje. V letu 1941 smo se čutili še kar varne. Seje smo imeli največkrat v posebnih sobah „naših“ gostiln tedaj, ko je bilo najmanj gostov, od 12.—15. ure. V letu 1942 po ustanovitvi bele garde pa smo morali biti mnogo opreznješi.

Seje smo imeli največ pri posameznih odborikih, ki so bili ali vsaj simpatizerji. Seje so morale biti končane tako, da so bili odboriki lahko do policijske ure doma. Lahko si predstavljamo, kakšno skrb je imela hišna gospodinja ob takih prilikah. Okupator pa je pogosto obkoljeval posamezne predele mesta ter natančno pregledoval stanovalce, obenem pa iskal našo ilegalno literaturo. Seje po odhodu zadnjega odborika se je gospodinja odvalil kamen od srca. Upošteval je okolščine, smo gledali, da je na sejo prišlo le najnujnejše število odborikov.

Kljub temu se nas je nabralo od 4 — 6. Veliko sej smo imeli tudi zunaj rajona.

Resnici na ljubo rečem, da se fašistov nismo posebno bali. Ko pa so spomladi leta 1942 začeli s prižnjo ofenzivo proti OF, moram priznati, da so imeli pri marsikom uspeh. Okupator ni mogel imeti v vsaki ulici detektiva, nasprotno sosedu pa je lahko mimogrede pazila, koliko ljudi prihaja v neko hišo.

Nešteto sej uličnih, kvartnih, rajonskega in okrožnega odbora je bilo pri Andreju Sturmu v Ribniški ulici št. 1. Bil je težko bolan in vezan na posteljo. On in njegova družina so bili zavedni in delavni člani fronte. V njegovo hišo se je lahko prišlo skozi vrt. Četudi ni bil član odborov, smo imeli seje vedno v njegovi prisotnosti. Bil je v vsem na tekočem in dajal umestne predloge in nasvete.

NALOGE ODBOROV

Glavne naloge odborov so bile: ustanavljanje uličnih odborov in odborov v tovarnah in podjetjih ter kvartnih odborov in Narodne zaščite, pobiranje obveznih mesečnih prispevkov, ki so znašali 1 % od plače, zbiranje orožja, obleke, hrane in drugih potrebščin za partizane, propagando za odhod v partizane, skrb za varno odpremo čez blok tistih, ki so se odločili za partizane, podpiranje svojcev, ki so ostali doma brez sredstev, skrb za zapornike in internirance po taboriščih in obveščevalna služba.

SEKRETARJI

RAJONSKEGA ODBORA

Prvi sekretar rajonskega odbora v Mostah je bil, kot že omenjeno Ivan Bratko-Janez. Bil je mlad student-absolvent, toda samostojen, poln energije in preden član partije. Z velikim uspehom je organiziral celotno organizacijo OF v Mostah. Težko nalogo je prevzel, toda uspelo mu je dobro jo rešiti. Celotni odbor mu je zaupal in po svojih najboljših močeh pomagal.

Največ se je zadrževal pri prijatelju Lajčiju Kovaču, enemu prvih aktivistov v Mostah, ki je stanoval takrat pri Gomzijejih v Malejevi ulici na Kodeljevem, kjer je bil Bratko februarja leta 1942 aretiran. Smrti ga je rešilo le dejstvo, da se fašistom ni posrečilo ugotoviti njegove funkcije. Poslan je bil v taborišče v Italijo.

Za Ivanom Bratkom je prevzel sekretarske posle Milan Česnik-Sandi, študent z Viča. Prevzeto dolžnost je opravljal do 15. junija 1942, ko so ga na Taboru v Ljubljani ustrelili fašisti, češ da je bil podoben likvidatorju fašistke Emilije Reya na Gospodsvetski cesti.

ANTON PERME

Za njim je to dolžnost prevzel Leopold Krese-Filip, kasneje Jošt. Težka je bila ta dolžnost v tistem času. Okupator je pričel z veliko ofenzivo proti partizanom na Dolenskem, z namenom, da zajame glavni štab. To se mu ni posrečilo. Nekoliko pa se je skrčilo svobodno ozemlje. Pojaviti je bilo treba delo, na številnih sestankih članstvu pojasnjevati svetovni položaj. Krese se je spretno umikal zasledovalcem, spreminjal je svojo zunanost, skoro vsako noč je prenočeval pri drugi družini. V septembru leta 1942 je bil izbran v okrožni odbor OF.

Nasledil ga je Jože Danev ob pomoči Fani Zagar. Na tem mestu sta bila do konca leta 1942.

Od januarja do junija leta 1943 je bila sekretarka Gizela Dora, ki je bila likvidirana radi izdaje. Za njo je opravljal te posle Gorazd Bratkovič-Zvone, in sicer v juniju in v avgustu 1943. V septembru je dolžnost sekretarja prevzel tovariš Gojc, od oktobra leta 1943 do januarja leta 1944 pa je vodil odbor Vili Supan, ki ga je bela garda ubila na Urhu. Zadnja sekretarka je bila Franja Bon-Vera s Kodeljevega, k. je bila junija leta 1944 aretirana. Tedaj je bil rajonski odbor zelo rezreden in je doloval brez sekretarja, saj je obstajal le iz nekaj tovarišic.

Od ustanovitve rajonskega odbora v juniju leta 1941 do junija leta 1944, torej v treh letih, se je zvrstilo 10 sekretarjev. Od teh so bili trije ubiti, šest pa aretiranih. To dokazuje, kako težka in naporena je bila ta funkcija.

Omenim naj nekaj zanimivih dogovorov iz prvih mesecev odpora.

Člani mestne organizacije OF so neko noč vdrli v pisarno kulture in v Ljubljani, ki je bila nad znano kavarno Zalaznik na Starem trgu. Poleg drugega važnega gradiva so odnesli tudi seznam članov tega društva. Tako smo tudi Moščani prišli do seznama članov z našega področja, ki ga kot posebnost hranim še danes.

SE BO NADALJEVALO

DEMONSTRACIJSKO GRADBIŠČE ŠTEPANJSKO NASELJE POD DROBNOGLEDOM

PREIZKUSNI KAMEN ZA SODOBNO TEHNOLOGIJO

GRADITI HITREJE, CENEJE IN KVALITETNEJE — STANOVANJA ZA VSE STAROSTNE IN DOHODKOVNE KATEGORIJE PREBIVALSTVA — VELIKO ZANIMANJE ZA TA PROJEKT V DRUGIH JUGOSLOVANSKIH MESTIH — RAZISKOVALNO DELO IN PRAKSA NAJ BI SE DOPOLNJEVALA

Dejavniki, ki soodločajo pri stanovanjski graditvi v Ljubljani, so se leta 1969 odločili, da je potrebno pričeti z energično akcijo, ki naj bi pokazala pot do graditve stanovanj za družine z nižjimi dohodki. Sklenili so, da bodo tak model preizkusili na prvem demonstracijskem gradbišču v Ljubljani. Spomladi leta 1970 so ustanovili koordinacijski odbor za gradnjo stanovanjske soseske Štepanjsko naselje, ki naj bo dobil status demonstracijskega gradbišča. Po skrbni pripravi programa ter proučitvi celotne organizacije je bil podpisan tudi sporazum o poslovno-tehničnem sodelovanju pri gradnji tega naselja.

Kot rezultat teh prizadevanj so bili razglašeni zaizdatni načrti za sosesko Štepanjsko naselje, in sicer konec februarja in v začetku marca v stavbi občinske skupščine Moste-Polje. Ob tej priložnosti je predsednik občinske skupščine Polde Maček v svojem pozdravnem govoru med drugim dejal: „Razgrnitev ima za občino Moste-Polje in za Ljubljano kot celoto vsestranski pomen. Je rezultat naporov vseh dejavnikov, ki naj v bodoče sodelujejo pri stanovanjski gradnji. Naš pristop h gradnji pomeni odločilen prelom z dosedanjim gradnjo stanovanj za trg, ki je še posebej v Ljubljani pokazala vse negativne posledice.“

Kot je znano, bodo buldožerji zorali ledino že v juniju letos in potem bi postopoma do leta 1976 zgradili okoli 3.000 stanovanj in stanovanjskih hiš.

To pomeni, da bomo v Štepanjskem naselju — ko bo zgrajeno — dobili kar 10.000 novih prebivalcev. V tej veliki stanovanjski soseski bodo predvidoma zgradili 24 individualnih hiš (za zamenjavo), 88

vrstnih hiš za stare ljudi, 1.622 stanovanj v petnadstropnih blokih in 1.359 stanovanj v štirinadstropnih stolpnih. Prevladovala bodo dvosobna stanovanja. Le-teh bo kar 1.313. Garsonjer bo 217, enosobnih stanovanj 730, dvoipolsobnih 40, trisobnih 459 in štirisobnih 222.

Poprečna velikost stanovanj bo naslednja:	
garsonjera	26 m ²
1-sobno stanovanje	37 m ²
2-sobno stanovanje	60 m ²
2 1/2 sobno stanovanje	63 m ²
3-sobno stanovanje	82 m ²
4-sobno stanovanje	94 m ²

Pri zasnovi Štepanjskega naselja so projektanti upoštevali predvsem naslednje družbene cilje:

- popolno prometno varnost (ločitev motornega prometa in prometa pešcev);
- poudarjen je družbeni standard nasproti osebnemu (mestni stan-

- ni promet — osebni promet);
- stimulirani bodo medčloveški odnosi — ustvarjena bo tipična urbana sredina;
- preglednost naselja (tujec, mati — otrok na igrišču);
- okolje bo urejeno za vse starostne kategorije ljudi;
- različnost stanovanj — za vse dohodkovne kategorije prebivalstva;
- zagotovljeni bodo kar najboljši

higienski in sanitarni pogoji (mir, čist zrak, osonečnost).

V prostorskem pogledu so projektanti težili:

- dati naselju svojsko prostorsko obeležje;
- v gradivu in opremi poudariti družbeno pomembnejše prostore, okolje;

— zadržati kakovost okolja ob reki Ljubljanici in gozdu (združitev narave in naselja);

— ustvariti različne, svojske ambience (prostor in oprema, zelenje);

— zaščititi zunanje bivalne prostore (igrišča, počivališča) pred vetrom, vročim soncem;

(Nadaljevanje na 6. strani)

Nekdanja Štepanja vas bo kmalu postala sodobna stanovanjska soseska in ima že naziv Štepanjsko naselje. V juniju bodo buldožerji začeli orati ledino.

